

RAPORTI VJETOR MBI SITUATËN ARSIMORE TË TË KTHYERVE TË DETYRUAR DHE ROMËVE, ASHKALINJËVE, DHE EGJIPTIANËVE

2014

1. Hyrje

1.1. Konteksti

Arsimi është i përfshirë në Deklaratën Universale për të Drejtat e Njeriut jo vetëm si e drejtë por, edhe si një mjet për zhvillim individual dhe për të kuptuarit mes grupeve të njerëzve të cilat kanë prejardhje dhe/ose orientime të ndryshme, ashtu si edhe një mjet për promovimin e respektimit të të drejtave të njeriut në përgjithësi.¹ Për më tepër, arsimi është një kusht i domosdoshëm për një shoqëri funksionale dhe përparimtare, ku në mesin e roleve të tij për këtë qëllim përfshihen edhe përgatitja për punësim të qëndrueshëm dhe qytetari aktive në një shoqëri demokratike, si dhe zhvillimin dhe mirëmbajtjen e një baze të gjerë dhe të përparuar të diturisë.² Duke pasur parasysh rëndësinë e arsimit si për individin ashtu edhe për shoqërinë, shtetet kanë përgjegjësi të jashtëzakonshme për t'iu siguruar qytetarëve të tyre qasje në arsim cilësor; në parafrazim të sociologut Eugeni Tironi, çfarë arsimimi nevojitet në fund të fundit është një çështje se çfarë shoqërie dëshirohet.³

Në rrethana pas konfliktuale si ato në Kosovë sot,⁴ arsimi po ashtu ka një rëndësi të veçantë për kontributin e tij në stabilizimin dhe normalizimin e marrëdhënieve shoqërore. Për më tepër, në nivelin individual, arsimi është një përbërës kyç në integrimin e përgjithshëm të personave në margjinat e shoqërisë, duke përfshirë (por, jo vetëm) personat e kthyer me detyrim në Kosovë nga shtetet tjera si dhe romët, ashkalinjtë dhe egjiptianët.⁵

Njohja e rolit qendror dhe të shumëfishtë të arsimit në integrimin e të kthyerve me detyrim dhe romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve në Kosovë është e dukshme jo vetëm në gamën e gjerë të dokumenteve të politikave të hartuara nga institucionet kyçe në Kosovë duke përfshirë edhe Ministrinë për Komunitete dhe Kthim (MKK), Ministrinë për Integritim Evropian (MIE), Ministrinë për Arsim, Shkencë dhe Teknologji (MASHT) dhe Ministrinë e Punëve të Brendshme (MPB), por edhe në deklaratat e përfaqësuesve të këtyre institucioneve në konferencën "Arsimimi i të kthyerve dhe komuniteteve të romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve: Sfidat dhe zgjidhjet." Në këtë konferencë, Ministri për Arsim, Shkencë dhe Teknologji Ramë Buja foli për rëndësinë e arsimit gjithëpërfshirës për grupet të cilat në të kaluarën nuk kanë qenë tërësisht të përfshira, përderisa Ministri i Punëve të Brendshme Bajram Rexhepi adresoi barrierat gjuhësore me të cilat shpesh ballafaqohen të kthyerit e detyruar dhe romët, ashkalinjtë dhe egjiptianët.⁶ Zëvendësministri për Komunitete dhe Kthim Husnija Beshkoviç iu referua arsimit si një e drejtë themelore së bashku me kujdesin mjekësor, strehimin dhe qasjen në tregun e punës, përderisa Zëvendësministri për Integritim Evropian Gëzim Kasapolli përmendi problemin e braktisjes së shkollës.⁷

Konferenca, e cila u mbajt në prill 2014, ishte pjesë përbërëse e Programit të Përbashkët të KE/KiE "Mbështetja e Qasjes në Arsim dhe Mirëkuptim Ndërkulturor (ACCESS): Mbështetja nga BE/Këshilli i Evropës në fushën e arsimit për të kthyerit e detyruar dhe për komunitetet romë, ashkalinjë dhe egjiptianë në Kosovë."⁸ Ky aktivitet siguroi edhe shtysën e menjëhershme për themelimin e një grupi për të kanalizuar përpjekjet e përbashkëta të aktorëve kyç brenda dhe jashtë Qeverisë së Kosovës për çështjet që kanë të bëjnë me të kthyerit e detyruar dhe romët, ashkalinjtë dhe egjiptianët. Themeluar në kuadër të kornizës së punës së ACCESS-it në korrik të vitit 2014, "Grupi i Reflektimit mbi Arsimimin e të Kthyerve të Detyruar dhe Romëve, Ashkalinjëve dhe Egjiptianëve" bashkon zbatuesit dhe politikëbërësit lokal për të diskutuar dhe përparuar politikat për të kthyerit dhe strategjitë përkatëse që kanë të bëjnë me integrimin e komuniteteve të romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve në Kosovë.

Funksioni kryesor i Grupit të Reflektimit është që të jep rekomandime mbi veprimet, informacionin dhe hulumtimet e nevojshme për zbatimin më efektiv të politikave për të kthyerit si dhe strategjive përkatëse që kanë të bëjnë me integrimin e komuniteteve të romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve. Puna e këtij Grupi mbështet dhe pasuron punën e institucioneve dhe autoriteteve ndërinstitucionale të cilat merren me çështjet që kanë të bëjnë me arsimimin e të kthyerve dhe romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve, duke qenë se Grupi i Reflektimit plotëson dhe nuk zëvendëson (as nuk kërkon të zëvendësojë) mekanizmat tjerë ekzistues. Njëkohësisht, pozita e grupit jashtë qeverisë i jep atij fleksibilitet në raport me agjendën e tij dhe shfrytëzimin e burimeve shtesë të cilat janë në dispozicion përmes ACCESS-it, i cili siguron ekspertizën dhe mbështetjen logjistike të nevojshme për të lehtësuar punën e Grupit të Reflektimit.

Anëtarësia e Grupit të Reflektimit ka për qëllim që të sigurojë një shkëmbim të hapur të përvojave, informatave, dhe pikëpamjeve në arsimimin e të kthyerve të detyruar dhe të romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve nga një spektër i gjerë i palëve me interes nga akademika, shoqëria civile, institucionet e Kosovës, dhe organizatat ndërkombëtare. Gjithashtu, Grupi i Reflektimit mund të vendosë me konsensus që t'iu bëjë thirrje jo-anëtarëve që të marrin pjesë në një takim të Grupit me qëllim të ndarjes së informatave, materialeve, ose njohurive përkatëse. Grupi i Reflektimit takohet çdo tre muaj, dhe i ofron udhëzime ACCESS-it si dhe vepron si një bord këshillues për Qeverinë e Kosovës lidhur me politikat dhe aktivitetet për arsimimin e të kthyerve dhe romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve.

1.2. Ky raport

Qëllimi i këtij raporti është që të ndajë me lexuesit e interesuar si brenda ashtu edhe jashtë Kosovës diturinë e grumbulluar nga Grupi i Reflektimit mbi Arsimimin e të Kthyerve të Detyruar dhe Romëve, Ashkalinjëve dhe Egjiptianëve në vitin 2014. Dy kapitujt vijues të raportit sipas nevojës përqendrohen në temat e ngritura nga Grupi i Reflektimit në takimin e tij në gjysmën e dytë të vitit 2014. Më saktësisht, përderisa problemi i fëmijëve dhe të rinjve jashtë shkollave përbën temën e Pjesës së 2-të, pjesa e tretë e raportit merret me bashkëpunimin në mes të qeverisë dhe shoqërisë civile. Një pjesë përmbyllëse ofron një rishikim të shkurtër të çështjeve kyçe në kapitujt e mëparshëm dhe ofron një sërë rekomandimesh që kanë të bëjnë me këto pika,

2. Fëmijët dhe të rinjtë jashtë shkollave

2.1. Politika

Dokumentet të cilat së bashku përbëjnë kornizën punuese të politikave të Qeverisë së Kosovës në adresimin e problemit të fëmijëve dhe të rinjve jashtë shkollave janë publikuar nga MKK, MASHT dhe MPB që nga viti 2011. Me sa duket dokumentet më të hershme të vlefshme që prekin drejtpërdrejt problemin e fëmijëve dhe të rinjve jashtë shkollave kanë dalë nga MASHT. Prandaj, *Plani Strategjik i Arsimit në Republikën e Kosovës 2011-2016* bën thirrje për mbledhjen dhe sistematizimin e të dhënave për braktisësit e shkollës, duke përfshirë përdorimin e të dhënave nga regjistrimi i popullsisë, përderisa një udhëzim administrativ i publikuar në po të njëjtin vit jep një përkufizim të gjerë për braktisjen e shkollës i cili përfshin edhe mos regjistrimin në shkollë.⁹

Në vitin 2012, MKK ka publikuar *Udhëzimet për Zbatimin e Përkrahjes për Kthim*. Në këtë dokument, Zyrate Komonale për Komunitete dhe Kthim iu është caktuar detyra e këshillimit të Drejtorive Komonale të Arsimit rreth qasjes në arsim për të kthyerit ekzistues dhe të kthyerit e mundshëm si dhe për personat e riatdhesuar.¹⁰ Dokumenti i njëjtë thekson se Drejtoritë Komonale të Arsimit janë përgjegjëse që të menaxhojnë ofrimin e arsimit parafillor, fillor dhe të mesëm për të kthyerit.

Në vitet 2013 dhe 2014, dokumentet e sipërpërmendura janë pasuar me një sërë dokumentesh nga MPB. Në mesin e tyre janë *Strategjia Kombëtare për Re-integrimin e Personave të Riatdhesuar* dhe *Udhëzues për Zbatimin e Politikave Nacionale të Ri-integrimit*, ku të dyja këto i bëjnë thirrje MASHT-it në njërin anë dhe komunave në tjetrën që të lehtësojnë regjistrimin e fëmijëve të kthyer përmes procedurave joformale kur kjo është e nevojshme.¹¹ Për më tepër, *Plani i Veprimit për Zbatimin e Strategjisë për Re-integrimin e Personave të Riatdhesuar* parasheh sigurimin e orëve shtesë për nxënësit që kanë nevojë, si dhe lehtësimin e qasjes në programe joformale të arsimit.¹² *Strategjia Kombëtare për Re-integrimin e Personave të Riatdhesuar* gjithashtu bën thirrje që të tregohet vëmendje e veçantë për t'u siguruar se komunitetet e romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve janë përfshirë në arsim.¹³

Së fundmi, *Udhëzimet për Asistimin dhe Mbështetjen e Personave të Riatdhesuar për Re-integrim të Qëndrueshëm të Bazuar në Politikën e Re-integrimit* ofrojnë detaje për sa i përket ndarjes së punës në mes të Zyrate Komonale për Komunitete dhe Kthim dhe Drejtorive Komonale për Arsim siç është ravigjzuar nga MKK në vitin 2012 në *Udhëzimet për Zbatimin e Përkrahjes për Kthim*.¹⁴ Udhëzimet e reja po ashtu e ngarkojnë MASHT me ofrimin e një trajnimit të dedikuar për mësuesit që punojnë në zonat me numër të theksuar të fëmijëve të rrezikuar nga përjashtimi nga sistemi arsimor.

Përkrah politikave të përgjithshme për fëmijët dhe të rinjtë jashtë shkollave në Kosovë, politikën e dedikuara për romët, ashkalinjtë dhe egjiptianët gjithashtu i kushton vëmendje këtij fenomeni. Në mesin e dispozitave të *Strategjisë për Integrimin e Komuniteteve të Romëve, Ashkalinjëve dhe Egjiptianëve në Republikën e Kosovës, 2009-2015* parashihen edhe kurset plotësuese për të kthyerit "në të gjitha gjuhët e mundshme të ligjërimit të zgjedhur për arsimimin e mëtejshëm", udhëzime shtesë dhe ndihmë me detyrat e shtëpisë.¹⁵ Mbase nuk është për t'u habitur, se fëmijëve dhe të rinjve jashtë shkollave u kushtohet vëmendje edhe në *Kornizën Punuese të Prioriteteve 2014-2015* për zbatimin e *Planit të Veprimit* për zbatimin e *Strategjisë* për romët, ashkalinjtë dhe egjiptianët. Në masat përkatëse përfshihen:

- Ofrimi i programeve re-integruese për fëmijët e kthyer (Aktiviteti 1.1.3);

- Nxitja e pjesëmarrjes së shtuar në arsim (Aktiviteti 1.1.4);
- Masat kundër shkeljes së ligjit mbi arsimin e obliguar (Aktiviteti 1.3.2);
- Masat specifike për të siguruar vijimin në shkollë duke përfshirë edhe regjistrimin falas dhe të thjeshtëzuar, fushatat vetëdijesuese, dhe monitorimi efektiv i vijueshmërisë (Arsim BE/MIE Rekomandimi #1); dhe
- Luftimi i braktisjes duke përfshirë aktivitetet parashkollore në fëmijërinë e hershme, orët plotësuese, dhe bursat (Arsim BE/MIE Rekomandimi #2).¹⁶

Përderisa vëmendja ndaj problemit të fëmijëve dhe të rinjve jashtë shkollave, që është e dukshme në dokumentet politikave të Kosovës, të cilat janë publikuar viteve të fundit, anon nga zhvillimi pozitiv, mangësia e këtyre dokumenteve është përkufizimi për "fëmijët jashtë shkollave". Lidhur ngushtë me këtë, koncepti i braktisjes mbetet i paqartë, pasi me sa duket ai përfshin jo vetëm ndërprerjen e vijimit të shkollës por edhe mos regjistrimin.¹⁷

2.2. Praktikrat

Përkundër një pajtimi të përgjithshëm në mes të autoriteteve dhe shoqërisë civile se situata e fëmijëve dhe të rinjve jashtë shkollave në Kosovë, prapë se prapë mbetet një problem që urgjentisht kërkon vëmendje të qëndrueshme, mungon një bazë e të dhënave gjithëpërfshirëse që do të ofronte një perceptim të shtrirjes së problemit, pasi që Sistemi Informues për Menaxhimin e Arsimit i MASHT-it (EMIS) nuk përmban të dhëna mbi fëmijët dhe rinjtë jashtë shkollave. Ngjashëm, edhe të dhënat mbi pjesëmarrjen e romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve në arsim janë të pakta, saqë ekziston një pajtim i përgjithshëm se anëtarët e këtyre komuniteteve përbëjnë shumicën dërmuese të fëmijëve dhe të rinjve jashtë shkollave, por ka pak statistika. Në nivel lokal, Zyrrat Komunale për Komunitete dhe Kthim janë përgjegjëse për identifikimin e të kthyerve dhe për t'u siguruar se fëmijët që kanë moshën e shkollës të regjistrohen në shkolla, por të dhënat përkatëse shpesh nuk i transmetohen nivelit qendror, apo nuk këmbehen me homologët lokal, siç janë Drejtoritë Komunale për Arsim. Përderisa, këto janë mangësi mjaft të konsiderueshme, viteve të fundit ka pasur përmirësime modeste si në grumbullimin e të dhënave ashtu edhe në pjesëmarrje, me ç'rast institucionet e Kosovës po luajnë një rol gjithnjë e më aktiv.

Sot e kësaj dite, hulumtimi në shkallën më të gjerë mbi braktisjen e shkollës në Kosovë është kryer nga OSBE në vitin 2011. Me një shtrirje në 83 shkolla në 24 komuna,¹⁸ hulumtimi gjeti se pak shkolla kishin të dhëna të plota mbi braktisjen dhe se ndarja sipas komuniteteve (përkatësisë etnike) nuk përputhej.¹⁹ Për sa i përket romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve, asnjë prej komunave të anketuara nuk ka pasur të dhëna mbi numrin e fëmijëve të paregjistruar në arsimin e obligueshëm nga moshja 6 vjeçare.²⁰ Këto gjetje çuan në përfundimin në vijim: "Cilësia e ulët e të dhënave për arsimin, demonstroi pasaktësinë dhe mos besueshmërinë e metodave mbikëqyrëse që përdoren nga MASHT dhe institucionet komunale për të përcjellë ata që braktisin shkollën dhe mos regjistrimet."²¹

Një tjetër anketim që gjithashtu u zhvillua në vitin 2011 ofron fotografinë më të plotë deri më sot për sa i përket pjesëmarrjes së romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve në arsimin në Kosovë. Anketimi, i cili u zhvillua nga organizata e shoqërisë civile (OSHC) Balkan Sunflowers Kosova, përfshiu gjithsej 2.436 amvisëri romë, ashkali dhe egjiptianë nga nëntë komuna të përzgjedhura për shkak të përqendrimit të shtuar të këtyre komuniteteve në këto komuna.²² Përderisa, në të gjitha komunat e përfshira më shumë se 30 për qind e romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve nuk

e kanë përfunduar shkollën fillore, në tri prej këtyre nëntë komunave (Fushë Kosovë, Lipjan dhe Pejë) shumica absolute e romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve nuk e kanë përfunduar këtë nivel të arsimit.²³ Për më tepër, pothuajse gjysma (46.2 për qind) e prindërve romë, ashkali dhe egjiptian raportuan se nuk i kishin regjistruar fëmijët e tyre të moshës shkollore.²⁴ Arsytet që u dhanë për mos vijimin e shkollës ishin kryesisht ekonomike, me ç'rast ngarkesa financiare ndërlidhur me blerjen e rrobave dhe pajisjeve shkollore ishte arsyeja më shpesh e përmendur.²⁵ Krahas kësaj, hulumtimi tregoi se shpeshësia e fenomenit të fëmijëve dhe të rinjve jashtë shkollave dallon për nga mosha në mesin e romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve (përafërsisht 30 për qind e meshkujve përkundrejt 35 për qind e femrave), por gjithashtu vuri në dukje në dallimin në rënie në mes gjinive në këtë raport.²⁶ Njëkohësisht, përdërisa 89.5 për qind e të anketuarve thanë se arsimit është po aq i rëndësishëm si për meshkujt edhe për femrat, në mesin e romëve në veçanti (për dallim nga ashkalinjtë dhe egjiptianët) kishte një tendencë për të favorizuar arsimin për djemtë kundrejt arsimit për vajzat (ku 19.2 për qind e të anketuarve rom shprehën këtë preferencë).²⁷

Që nga viti 2012, institucionet e Kosovës kanë luajtur një rol gjithnjë e më aktiv në grumbullimin e të dhënave mbi situatën arsimore të romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve. Prandaj, *Raporti i Progresit 2012 mbi Zbatimin e Planit të Veprimt dhe Strategjisë për Romët, Ashkalinjtë dhe Egjiptianët* vëren se vetëm 18 për qind e fëmijëve të kthyer (26 nga 142) janë regjistruar në shkollë.²⁸ Gjithashtu, të dhënat e mbledhura nga 15 komuna në vitin 2013 nga Ministria e Integritimit Evropian tregojnë se vetëm rreth gjysma e të kthyerve romë, ashkalinjë dhe egjiptian patën qasje në arsim, ku vetëm 16 të kthyer romë dhe 15 ashkali morën pjesë në kurset e gjuhës.²⁹

Hulumtimi më i fundit i fenomenit të fëmijëve dhe të rinjve jashtë shkollave në Kosovë u zhvillua nga UNICEF-i në vitin 2014. Ky hulumtim i cili u shtri në shtatë komuna, analizoi praktikën në lidhje me identifikimin e fëmijëve jashtë shkollave dhe fëmijëve që rrezikojnë të braktisin shkollën, si dhe praktikën për (re-) integrimin e fëmijëve nga të dyja këto kategori në shkollë, dhe identifikoi nevojat e shkollave dhe komunave për të identifikuar fëmijët jashtë shkollave, për t'iu përgjigjur mos regjistrimit dhe për të parandaluar braktisjen e shkollës.³⁰ Në mesin e gjetjeve të këtij hulumtimi është edhe ai se ekipet e obligueshme lokale për të parandaluar dhe për t'iu përgjigjur braktisjes nuk janë themeluar në të gjitha komunat, dhe se Drejtorive Komunale për Arsim u mungon informacioni adekuat jo vetëm për braktisjen, por edhe për fëmijët që janë në moshën e shkollimit por, që nuk janë regjistruar kurrë në shkollë. Po ashtu vërehet edhe mungesa e bashkërendimit ndër-sektorial në nivel lokal. Në fund, braktisja në përgjithësi dhe regjistrimi i romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve përbënte dy prej tri çështjeve të ndërlidhura me përfshirjen të cilat komunat e përfshira në hulumtim i kishin identifikuar si çështjet të cilat ato kishin dështuar t'i adresonin.

3. Bashkëpunimi ndërmjet qeverisë dhe shoqërisë civile

3.1. Politika

Vëmendja për nevojën e bashkëpunimit në mes të Qeverisë së Kosovës dhe OSHC është e dukshme në dokumentet e politikave të përqendruara në arsim; të kthyerve të detyruar; dhe romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve. *Plani Strategjik i Arsimit në Republikën e Kosovës 2011-2016*, për shembull i referohet gjerësisht "roleve dhe përgjegjësi të reja" për shoqërinë civile

(në mesin e aktorëve tjerë) dhe bën thirrje për partneritet qeveri-shoqëri civile në fushën e arsimit për të rritur në veçanti.³¹ Në lidhje me të kthyerit e detyruar, në *Udhëzimet për Zbatimin e Përkrahjes për Kthim* të Ministrisë për Komunitete dhe Kthim, për shoqërinë civile parashihet një rol në grumbullimin e të dhënave dhe vlerësimin e nevojave, si dhe në shpërndarjen e informacionit në lidhje me mbështetjen që është në dispozicion.³²

Informacion më i detajuar për format e dëshiruara të bashkëpunimit të qeverisë me shoqërinë civile në raport me të kthyerit e detyruar gjendet në një seri të dokumenteve të lëshuara nga Ministria e Punëve të Brendshme në vitet 2013 dhe 2014. Prandaj, *Strategjia Kombëtare për Re-integrimin e Personave të Riatdhesuar* nxit shoqërinë civile të merr pjesë në zbatimin e programeve për shërbimet e re-integrimit, ku *Plani i Veprimit* përkatës bën thirrje për grante për OSHC-të që të ofrojnë forma alternative të shërbimeve sociale për të kthyerit, ashtu si edhe për takime të rregullta bashkërenduese në mes të Ministrisë dhe shoqërisë civile.³³ Së fundmi, Udhëzimet për Asistencë dhe Mbështetjen e Personave të Riatdhesuar për Re-integrim të Qëndrueshëm bazuar në *Politikat e Re-integrimit* të vitit 2014 zhvillojnë një dispozitë të një rregulloreje të miratuar në vitin paraprak që ta vënë në dispozicion një pjesë të Fondit për Re-integrim për thirrje publike për financim të OSHC-ve.³⁴ Udhëzimet më tutje specifikojnë rolet e OSHC-ve në menaxhimin e përgjithshëm të rasteve dhe në bashkëpunim me Drejtoritë Komunale Arsimore për të regjistruar dhe mbajtur fëmijët e kthyer në shkolla.³⁵

Theksi në bashkëpunimin në mes të qeverisë dhe shoqërisë civile është gjithashtu i pranishëm në dispozitat që kanë të bëjnë me arsimin në *Strategjinë për Integrimin e Komuniteteve të Romëve, Ashkalinjëve dhe Egjiptianëve në Republikën e Kosovës, 2009-2015* dhe në *Planin e Veprimit* për zbatimin e saj. Fushat e bashkëpunimit që janë paraparë në *Strategji* përfshijnë hulumtimin e përbashkët me MASHT-in mbi izolimin dhe diskriminimin e romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve në sistemin arsimor, aktivitetet e përbashkëta me institucionet në nivel lokal për të përmirësuar vijimin e shkollës, mësimet shtesë dhe ndihmën me detyrat e shtëpisë, dhe mbështetjen financiare për nxënësit romë, ashkalinjë dhe egjiptianë.³⁶ Ndoshta tipari më mbresëlënës i Planit të Veprimit në lidhje me këtë është se nga 25 aktivitetet e planifikuara në sektorin e arsimit, përveç njëjërës të gjitha përfshijnë OSHC si institucione mbështetëse.³⁷

Krahas adresimit të nevojës për bashkëpunim me shoqërinë civile në dokumentet e politikave mbi arsimin, të kthyerit e detyruar, dhe/ose romët, ashkalinjtë dhe egjiptianët në vitin 2013 Qeveria e Kosovës miratoi një politikë të përgjithshme rreth këtij bashkëpunimi. Zhvilluar nga Zyra për Qeverisje të Mirë në Zyrën e Kryeministrit në bashkëpunim me forumin e organizatave të shoqërisë civile CiviKos, *Strategjia e parë e Qeverisë së Kosovës për Bashkëpunim me Shoqërinë Civile* mbetet në fuqi deri në vitin 2017.³⁸ Të kuptuarit se shoqëria civile përshtatet më shpejt me një rol më aktiv në çështjet e politikave dhe qeverisjes në përgjithësi që pas shpalljes së pavarësisë në vitin 2008, *Strategjia* vëren nivele vazhdimisht të ulëta të të kuptuarit nga ana e shërbyesve civil të rolit të shoqërisë civile si dhe "njohuri të pamjaftueshme për proceset politikbërëse dhe punës së autoriteteve qeverisëse."³⁹ Në këtë sfond, *Strategjia* identifikon si nevojë themelore themelimin e rregullave dhe mekanizmave për bashkëpunim në mes të qeverisë dhe shoqërisë civile, ashtu si edhe rritjes së transparencës si nga ana e qeverisë ashtu edhe nga shoqëria civile.⁴⁰ Në kuadër të përmbushjes së nevojave të identifikuara, *Strategjia* vendos katër objektiva strategjike: pjesëmarrja e shoqërisë civile në hartimin dhe zbatimin e politikave dhe legjislacionit; krijimin e një sistemi për kontraktimin e shërbimeve publike nga OSHC; vendosja e një sërë kriteresh për mbështetje financiare nga qeveria për OSHC; dhe promovimi i një qasjeje

të integruar për zhvillimin e vullnetarizmit. Njëkohësisht, *Strategjia* tërheq vërejtjen se përderisa dispozitat e saj janë obliguese për Qeverinë e Kosovës, kjo nuk vlen edhe për komunat si të tilla.⁴¹

3.2. Praktikë

Në përputhje me theksin në *Strategjinë Qeveritare për Bashkëpunim me Shoqërinë Civile* për krijimin e sistemeve për monitorim dhe raportim mbi përmbushjen e objektivave strategjike individuale, në tetor të vitit 2014 u themelua një këshill për monitorimin e zbatimit të përgjithshëm të *Strategjisë* që përbëhet nga përfaqësuesit e qeverisë dhe shoqërisë civile, dhe një raport mbi bashkëpunimin qeveri-shoqëri civile u publikua në dhjetor të vitit 2014.⁴² Përderisa raporti përmban pak informacion konkret për realizimin e katër objektivave *strategjike*, dëshmitë gojore sugjerojnë se përparimi ka qenë i kufizuar për sa i përket integritet në arsim të të kthyerve të detyruar dhe romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve. Informacioni i disponueshëm është përmbledhur në tabelën e mëposhtme.

Tabela 1: Bashkëpunimi qeveri-shoqëri civile për arsimimin e të kthyerve të detyruar dhe romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve

	Objektivat strategjike	Statusi
1	Pjesëmarrja e shoqërisë civile në hartimin dhe zbatimin e politikave dhe legjislacionit	OSHC-të janë konsultuar në identifikimin e popullatës së të kthyerve të detyruar dhe romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve
2	Sistemi për kontraktimin e shërbimeve publike nga OSHC-të	<ul style="list-style-type: none"> Sistemi nuk është krijuar MASHT bashkëpunon me një OSHC në mbështetjen e romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve të regjistruar në shkollimin e mesëm.
3	Kriteret për mbështetjen financiare qeveritare për OSHC-të	<ul style="list-style-type: none"> Nuk janë vendosur kriteret MPB planifikon një skemë grantesh për OSHC-të e cila do të përfshinte mbështetjen për arsimimin e të kthyerve të detyruar
4	Qasja e integruar për vullnetarizëm	<i>Nuk ka informacion</i>

Në përgjithësi, është e dukshme se në fushën e arsimit ka pasur më shumë bashkëpunim në mes të qeverisë dhe OSHC-ve, sesa në fushat tjera. Sidoqoftë, ndonëse OSHC-të janë konsultuar në fazat e hershme të zhvillimit të politikave për integrimin në arsim të të kthyerve të detyruar dhe romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve, bashkëpunimi qeveri-shoqëri civile në këtë fushë kryesisht ka qenë i kufizuar në konsultime jozyrtare. Për më tepër, kapacitetet e qëndrueshme dhe qasja në financim mbesin probleme të gjithëmbarshme për OSHC-të në Kosovë. Marrë së bashku, këto vërejtje sugjerojnë se mbetet shumë punë për të realizuar objektivat e *Strategjisë për Bashkëpunim me Shoqërinë Civile* si dhe të gjitha dispozitat përkatëse të dokumenteve të politikave mbi arsimin, të kthyerit e detyruar dhe/ose romët, ashkalinjtë dhe egjiptianët në mënyrë që të arrihen ndryshime të qëndrueshme në situatën e këtyre grupeve.

Rasti studimor më poshtë, i cili përqendrohet në kurset e gjuhës për të kthyerit, ofron një ilustrim të gjendjes së tanishme të bashkëpunimit në mes të qeverisë dhe shoqërisë civile në Kosovë dhe të potencialit për përmirësimin e ofrimit të shërbimeve i cili pritet nga përmbushja e objektivave të *Strategjisë Qeveritare për Bashkëpunim me Shoqërinë Civile*.

RASTI STUDIMOR: KURSET E GJUHËS PËR FËMIJËT E KTHYER

Organizimi i kurseve të gjuhës për fëmijët e kthyer në Kosovë është një përgjigje ndaj një fluksi në rritje të të kthyerve pasi shtetet (kryesisht të Evropës Perëndimore) në të cilat emigruan qindra mijëra kosovarë që nga viti 1990 gjithnjë e më shumë po i kthejnë ata në Kosovë. Krahas të qenit i obligueshëm sipas ligjit,⁴³ integrimi i fëmijëve të kthyer në sistemin arsimor është jetik për integrimin e tyre të përgjithshëm në shoqërinë e Kosovës. Duke pasur parasysh se shumë prej fëmijëve të kthyer nuk kanë vijuar mësimet në shqip dhe serbisht përpara se të ktheheshin në Kosovë, mbështetja gjuhësore është e një rëndësie të veçantë për tejkalimin e sfidave me të cilat përballen këta fëmijë si në sferën akademike ashtu edhe në atë shoqërore.

MASHT fillimisht organizoi dhe financoi kurse të gjuhës për fëmijët e kthyer në vitin 2013. Në pilot projekt ishin të përfshirë gjithsejtë 92 fëmijë në katër lokacione (Prishtinë, Fushë Kosovë, Obiliq dhe Plemetinë). Nga pesë grupet mësimnxënëse në të cilat u ndanë fëmijët, katër morën mësim në gjuhën shqipe përderisa gjuha e mësuar në grupin e fundit ishte ajo serbe.

Në vitin 2014, projekti u zgjerua në gjithsejtë 280 fëmijë në 10 komuna, me zgjerim të mëtejshëm në të gjitha komunat në Kosovë për kthimet e planifikuara në shkurt 2015. Financimi i këtyre fazave të projektit është siguruar nga MASHT-i së bashku me MPB-në. Përderisa në fillim të projektit pati komunikim të drejtpërdrejt në mes të MPB-së dhe prindërve të pjesëmarrësve të mundshëm kurse OSHC-të u informuan për projektin, në përgjithësi kjo ishte shkalla e përfshirjes së prindërve dhe shoqërisë civile në projekt, kurse monitorimi u krye nga MASHT-i dhe MPB-ja.

Një vlerësim i jashtëm i projektit i cili u realizua në vitin 2014 vuri në dukje përfitime domethënëse akademike dhe shoqërore për fëmijët pjesëmarrës në këto kurse që buron kryesisht (por jo vetëm) nga suksesi i kurseve në ngritjen e nivelit të diturive të pjesëmarrësve në gjuhën e synuar.⁴⁴ Sidoqoftë, raporti vlerësues njëkohësisht vuri në dukje një sërë dobësish në dizajnin dhe zbatimin e projektit.⁴⁵ Përtej problemeve të bashkërendimit institucional në mes të niveleve lokale dhe qendrore si dhe në mes të MASHT-it dhe MPB-së në njërën anë dhe MKK-së në anën tjetër, disa prej dobësive të identifikuara mund të adresohen përmes bashkëpunimit më të gushtë dhe më sistematik në mes të qeverisë dhe shoqërisë civile duke shtuar përfshirjen e OSHC-ve në dizajnimin dhe zbatimin e projektit.

4. Konkluzione

4.1. Rishikimi i çështjeve kyçe

Arsimi është një e drejtë njerëzore universale dhe një kusht i nevojshëm për një shoqëri moderne funksionale dhe përparimtare. Në kontekstin e Kosovës, arsimit është po ashtu i një rëndësie të veçantë për kontributin e tij në institucionalizimin dhe normalizimin e marrëdhënieve shoqërore, ashtu si edhe integrimin e përgjithshëm të personave në margjinat e shoqërisë. Roli qendror dhe i shumëfishtë i arsimit në mënyrë adekuate është njohur në dokumentet e politikave të nxjerra si nga institucionet e Kosovës ashtu edhe në deklaratat e përfaqësuesve të këtyre institucioneve në

konferencën e mbajtur në prill të vitit 2014 ku u dha shtypa për formimin e Grupit të Reflektimit mbi Arsimin e të Kthyerve të Detyruar dhe Romëve, Ashkalinjëve dhe Egjiptianëve. Temat e ngritura nga Grupi i Reflektimit që nga themelimi i tij në gjysmën e dytë të vitit 2014 ishin problemi i fëmijëve dhe të rinjve jashtë shkollave dhe bashkëpunimi në mes të qeverisë dhe shoqërisë civile.

Dokumentet të cilat së bashku përbëjnë kornizën punuese të politikave të Qeverisë së Kosovës në adresimin e problemit të fëmijëve dhe të rinjve jashtë shkollave janë publikuar nga MKK, MASHT dhe MPB që nga viti 2011. Edhe politikat e dedikuara për romët, ashkalinjtë dhe egjiptianët i kushtojnë vëmendje këtij fenomeni. Përderisa vëmendja e shtuar ndaj këtij problemi gjatë viteve të fundit përbën një zhvillim pozitiv, mungon një përkufizim i qartë për "fëmijët jashtë shkollave" dhe koncepti i braktisjes mbetet i paqartë në dokumentet e politikave. Ndonëse mangësi të konsiderueshme mbeten si në lidhje me grumbullimin e të dhënave ashtu edhe me adresimin e problemit të fëmijëve dhe të rinjve jashtë shkollave, disa përmirësime janë të dukshme, dhe institucionet e Kosovës kanë luajtur një rol gjithnjë më aktiv.

Krahas adresimit të nevojës për bashkëpunim me shoqërinë civile në dokumentet e politikave mbi arsimin, të kthyerit e detyruar, dhe/ose romët, ashkalinjtë dhe egjiptianët në vitin 2013 Qeveria e Kosovës miratoi një politikë të përgjithshme rreth këtij bashkëpunimi. Përderisa, nuk janë të disponueshme të dhënat zyrtare mbi zbatimin e *Strategjisë së Qeverisë për Bashkëpunim me Shoqërinë Civile*, dëshmitë gojore sugjerojnë se realizimi i objektivave të *Strategjisë* ka qenë i kufizuar kur bëhet fjalë për integrimin në arsim të të kthyerve të detyruar dhe romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve. Dizajnimi dhe zbatimi i kurseve të gjuhës për fëmijët e kthyer, ofron një ilustrim të gjendjes së tanishme të bashkëpunimit në mes të qeverisë dhe shoqërisë civile në Kosovë dhe të potencialit për përmirësimin e ofrimit të shërbimeve i cili pritet nga përmbushja e objektivave të *Strategjisë*.

4.2. Rekomandimet

Bazuar në pjesët pararendëse të këtij raporti, rekomandimet e mëposhtme synojnë që të ofrojnë një bazë për ndërmarrjen e veprimeve prioritare për të adresuar mangësitë e vërejtura në lidhje me arsimimin e të kthyerve dhe romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve në Kosovë.

Të përgjithshme:

4.2.1. *Përforcimi i bashkërendimit në nivel qendror.* Përderisa ndarja e përgjegjësive në mes të MKK-së, MASHT-it dhe MPB-së në raport me arsimimin e fëmijëve të kthyer në parim është e qartë, këmbimi i informacionit në mes të MASHT-it dhe MPB-së në njërin anë dhe MKK-së në anën tjetër mund të përmirësojë mbulimin e aktiviteteve arsimore të dedikuara për të kthyerit.

4.2.2. *Ndërtimi i kapaciteteve lokale për zbatimin e politikave.* Deri më tani kapacitetet e pamjaftueshme në nivel lokal për zbatimin e politikave përkatëse janë përgjegjëse për bashkërendimin e dobët në menaxhimin e rasteve të të kthyerve në përgjithësi dhe regjistrimin e tyre në shkolla në veçanti, ekziston nevoja për shtimin e vëmendjes për trajnim dhe/ose nevoja të stafit, ashtu si edhe ndarjen e burimeve për të përmbushur nevojat e vlerësuara.

4.2.3. *Përmirësimi i grumbullimit të të dhënave dhe menaxhimit.* Informacioni për fëmijët dhe të rinjtë jashtë shkollave duhet t'i shtohet Sistemit Qendror Informues për Menaxhimin e Arsimin, me mekanizmat e vendosur për t'u siguruar që Zyrat Komunale për Kthim dhe Komunitete të mbledhin të dhënat relevante dhe t'i transmetojnë ato në nivelin qendror. Të dhënat e mbledhura duhet të ndahen sipas përkatësisë, me kategori të veçanta për romët, ashkalinjtë dhe egjiptianët.

Fëmijët dhe të rinjtë jashtë shkollave:

4.2.4. *Qartësimi i kategorive.* Konceptet kyçe në lidhje me fenomenin e fëmijëve dhe të rinjve jashtë shkollave duhet të qartësohen në një dokument të vetëm politikash si bazë për masa saktësisht të dedikuara. Së paku, përkufizimet duhet të vendosin një dallim të qartë në mes të braktisjes dhe mos regjistrimit.

4.2.5. *Formimi i ekipeve lokale.* Për të adresuar problemin e fëmijëve dhe të rinjve jashtë shkollave në mënyrë konkrete dhe me kohë, në të gjitha komunat duhet të themelohen ekipet e obligueshme për parandalimin dhe përgjigjen ndaj braktisjes.

Bashkëpunimi ndërmjet qeverisë dhe shoqërisë civile:

4.2.6. *Të çohet përpara zbatimi i Strategjisë së Qeverisë për Bashkëpunim me Shoqërinë Civile.* Me qëllim të thellimit dhe zgjerimit të rolit të OSHC-ve në adresimin e situatës arsimore të të kthyerve të detyruar dhe romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve, Qeveria e Kosovës duhet të zbatojë masat e nevojshme për të përmbushur katër objektivat e *Strategjisë*. Me rëndësi të veçantë në këtë proces është që të gjitha skemat e granteve që burojnë nga qeveria duhet të bazohen në vlerësimin paraprak të nevojave me përfshirjen aktive të shoqërisë civile.

4.2.7. *Institucionalizimi i bashkëpunimit në nivel komunal.* Përderisa, *Strategjia Qeveritare për Bashkëpunim me Shoqërinë Civile* kryesisht vlen për institucionet e nivelit qendror, ekziston nevoja që të formalizohet dhe stabilizohet edhe partneriteti në mes të autoriteteve dhe shoqërisë civile në nivel lokal ashtu që të mbështetet në lidhjet e vendosura në mes të OSHC-ve dhe komuniteteve nevojtare.

4.2.8. *Të shtohet përfshirja e OSHC-ve në kurset e gjuhës për fëmijët e kthyer.* Shtirja e kurseve të gjuhës dhe përfitimeve të tyre akademike dhe shoqërore duhet të optimizohen duke shfrytëzuar raportin e krijuar në mes OSHC-ve dhe komuniteteve të synuara. Fushat e veçanta në të cilat OSHC-të mund t'ia shtojnë vlerën programit përfshijnë identifikimin e fëmijëve në nevojë, promovimin e vijimit të rregullt, ndërtimin e partneritetit me prindërit dhe monitorimin e zbatimit të projektit në nivel lokal.

Fusnota

---

¹ Asambleja e Përgjithshme e KB-ra, *Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut* (Paris: Kombet e Bashkuara), Neni 26.

² Komiteti i Ministrave, *Recommendation CM/Rec (2007)6 of the Committee of Ministers to Member States on the Public Responsibility for Higher Education and Research* (Strasbourg: Këshilli i Evropës, 2007), Neni 5.

³ Shih Klemen Miklavič, *Conference on Education of Returnees and Roma, Ashkali and Egyptian Communities: Challenges and Solutions. General Report* (Prishtinë: Këshilli i Evropës, 2014), fq. 3.

⁴ Ky përcaktim është pa paragjykim ndaj qëndrimit rreth statusit, dhe është në përputhje me Rezolutën 1244 të KS të OKB-së dhe opinionin e GJND-së mbi Deklaratën e Pavarësisë së Kosovës.

⁵ Pavarësisht nga dallimet në mes të romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve ashtu si edhe romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve në njërën anë dhe të kthyerve të detyruar në tjetrën, ekziston një përputhje në mes të pjesëtarëve në kategorinë "romë, ashkalinjë dhe egjiptian" dhe "të kthyerve të detyruar" dhe në nevojat e romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve si grupe të veçuara.

⁶ Shih Klemen Miklavič, *Conference on Education of Returnees and Roma, Ashkali and Egyptian Communities: Challenges and Solutions. General Report* (Prishtinë: Këshilli i Evropës, 2014), Neni 2.

⁷ *Po aty.*, fq. 2-3.

⁸ Objektivi themelor i ACCESS është që të sigurojë kohezion dhe besim social në mesin e komuniteteve dhe për të promovuar zhvillimin socio-ekonomik të të kthyerve të pafavorizuar dhe romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve në Kosovë. Projekti synon mbështetjen e masave aktive të ndërmarra për të siguruar integrimin dhe përfshirjen e këtyre komuniteteve në sistemin arsimor në përgjithësi dhe shkollimin në veçanti, duke u përqendruar në tri kategori të përfituesve të drejtpërdrejt: komunitetet rom, ashkali dhe egjiptian; te

---

kthyerit e detyruar nga komunitetet romë, ashkalinjë dhe egjiptianë; dhe të kthyerit e detyruar nga komunitetet tjera. ACCESS kërkon që të ndërtojë kapacitetet e institucioneve lokale përmes përfshirjes së drejtpërdrejt të autoriteteve të Kosovës në aktivitetet e veta, duke synuar qasjen në arsimin formal dhe vijimin e rregullt në shkollë për komunitetet e romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve dhe të kthyerve të detyruar; integrimin e parimeve të arsimit gjithëpërfshirës dhe ndërkulturor në politikat shkollore; integrimin e romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve si dhe të kthyerve të detyruar në komunitetet lokale me një rrjet lokal efektiv për mbështetje sociale; dhe njohjen e gjuhës rome në shkolla dhe promovimin e saj edhe si e drejtë por edhe si mjet për ndërtimin e një identiteti pozitiv për fëmijët rom.

⁹ Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë, *Plani Strategjik i Arsimit në Republikën e Kosovës 2011-2016* (Prishtinë: Ministri për Arsim, Shkencë dhe Teknologji, 2011), fq. 83; Ministria për Arsim, Shkencë dhe Teknologji, *Udhëzimi Administrativ 7/2011: Krijimi dhe Fuqizimi i Ekipeve për Parandalim dhe Reagim ndaj Braktisjes dhe Mos regjistrimit në Arsimin e Obliguar* (Prishtinë: Ministria për Arsim, Shkencë dhe Teknologji, 2011); shih edhe *Udhëzimin Administrativ 19/2012: Krijimi dhe Fuqizimi i Ekipeve për Parandalim dhe Reagim ndaj Braktisjes dhe Mosregjistrimit në Arsimin e Obliguar* (Prishtinë: Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë, 2012).

¹⁰ Ministria për Komunitete dhe Kthim, *Udhëzimet për Zbatimin e Përkrahjes për Kthim* (Prishtinë: Ministria për Komunitete dhe Kthim, 2012), Pjesa 5.3

¹¹ Ministria e Punëve të Brendshme, *Udhëzues për Zbatimin e Politikave Nacionale të Ri-integrimit* (Prishtinë: Ministria e Punëve të Brendshme, 2013), fq. 3; Ministria e Punëve të Brendshme, *Strategjia Kombëtare për Re-integrimin e Personave të Riatdhesuar* (Prishtinë: Ministria e Punëve të Brendshme, 2013), Kapitulli IV.3.4

¹² Ministria e Punëve të Brendshme, *Plani Veprimit për Zbatimin e Strategjisë për Re-integrimin e Personave të Riatdhesuar* (Prishtinë: Ministria e Punëve të Brendshme, 2013), fq. 7.

¹³ Ministria e Punëve të Brendshme, *Strategjia Kombëtare për Re-integrimin e Personave të Riatdhesuar* (Prishtinë: Ministria e Punëve të Brendshme, 2013), fq. 7.

¹⁴ Ministria e Punëve të Brendshme, *Udhëzimet për Asistimin dhe Mbështetjen e Personave të Riatdhesuar për Re-integrim të Qëndrueshëm të Bazuar në Politikat e Re-integrimit* (Prishtinë: Ministria e Punëve të Brendshme, 2014), pjesa 5.2.

¹⁵ Qeveria e Republikës së Kosovës, *Strategjia për Integrimin e Komuniteteve Rom, Ashkali dhe Egjiptian në Republikën e Kosovës, 2009-2015* (Prishtinë: Qeveria e Republikës së Kosovës, 2008) fq. 24-25.

¹⁶ Zyra për Qeverisje të Mirë, *Raporti i Progresit 2012 mbi Zbatimin e Planit të Veprimit dhe Strategjisë së Republikës së Kosovës për Integrimin e Komuniteteve Rom, Ashkali dhe Egjiptian, 2009-2015; Vlerësimi Lokal 2013 dhe Korniza Punuese e Prioriteteve 2014-2015* (Prishtinë: Zyra për Qeverisje të Mirë, 2014).

¹⁷ Ministria për Arsim, Shkencë dhe Teknologji, 2011); *Udhëzimi Administrativ 19/2012: Krijimi dhe Fuqizimi i Ekipeve për Parandalim dhe Reagim ndaj Braktisjes dhe Mosregjistrimit në Arsimin e Obliguar* (Prishtinë: Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë, 2012).

¹⁸ Komunitat e përfshira në hulumtim ishin Dragashi, Ferizaj, Fushë Kosova, Gjakova, Gjilani, Hani i Elezit, Kaçaniku, Kamenica, Klina, Klokoti, Malisheva, Mamusha, Mitrovica, Novobërda, Peja, Podujeva, Prishtina, Prizreni, Rahoveci, Skënderaj, Shtërpca, Suhareka, Vitia, dhe Vushtrria.

¹⁹ Misioni i OSBE-së në Kosovë, *Përcjellja e Braktisjes dhe Mosvijimit të Shkollave në Kosovë* (Prishtinë: Misioni i OSBE-së në Kosovë, 2012), fq. 4.

²⁰ *Po aty.*, fq. 5.

²¹ *Po aty.*, fq. 5.

²² Balkan Sunflowers Kosova, *School's Out: An Education Survey in Ashkali, Egyptian and Romani Communities in 9 Kosovo Municipalities Kosovo* (Prishtinë: Balkan Sunflowers Kosova, 2012). Komunitat në të cilat u zhvillua hulumtimi ishin Ferizaji, Fushë Kosova, Gjakova, Graçanica, Lipjani, Obiliqi, Peja, Prizreni dhe Shtimja).

²³ *Po aty.*, fq. 37.

²⁴ *Po aty.*, fq. 44.

²⁵ *Po aty.*, fq. 45, 52.

²⁶ *Po aty.*, fq. 41.

²⁷ *Po aty.*, fq. 54.

²⁸ Zyra për Qeverisje të Mirë, *Raporti i Progresit 2012 mbi Zbatimin e Planit të Veprimit dhe Strategjisë së Republikës së Kosovës për Integrimin e Komuniteteve Rom, Ashkali dhe Egjiptian, 2009-2015; Vlerësimi Lokal 2013 dhe Korniza Punuese e Prioriteteve 2014-2015* (Prishtinë: Zyra për Qeverisje të Mirë, 2014). fq. 19.

²⁹ *Po aty.*, fq. 38-39. Komunitat e përfshira në hulumtimin e zhvilluar nga Ministria për Integrim Evropian ishin: Ferizaji, Fushë Kosova, Gjakova, Gjilani, Lipjani, Mamusha, Mitrovica, Obiliqi, Peja, Podujeva, Prishtina, Prizreni,

---

Rahoveci, Suhareka, dhe Shtimja.

³⁰ Aferdita Spahiu, "Të dhënat e Rastit Studimor për Fëmijët Jashtë Shkollës dhe Braktisjen e Shkollës," prezantimi i paraqitur në PowerPoint gjatë takimit të Grupit të Reflektimit, më 24 shtator 2014.

³¹ Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë, *Plani Strategjik i Arsimit në Republikën e Kosovës 2011-2016* (Prishtinë: Ministria për Arsim, Shkencë dhe Teknologji, 2011), fq. 48, 142-143.

³² Ministria për Komunitete dhe Kthim, *Udhëzimet për Zbatimin e Përkrahjes për Kthim* (Prishtinë: Ministria për Komunitete dhe Kthim, 2012), fq. 2-3/

³³ Ministria e Punëve të Brendshme, *Strategjia Kombëtare për Re-integrimin e Personave të Riatdhesuar* (Prishtinë: Ministria e Punëve të Brendshme, *Plani Veprimit për Zbatimin e Strategjisë për Re-integrimin e Personave të Riatdhesuar* (Prishtinë: Ministria e Punëve të Brendshme, 2013), fq. 9, 19.

³⁴ Ministria e Punëve të Brendshme, *Udhëzimet për Asistimin dhe Mbështetjen e Personave të Riatdhesuar për Re-integrim të Qëndrueshëm të Bazuar në Politikën e Re-integrimit* (Prishtinë: Ministria e Punëve të Brendshme, 2014), fq. 23; *Rregullorja 20/2013 për Re-integrimin e Personave të Riatdhesuar dhe Menaxhimin e Programit të Riatdhesimit* (Prishtinë: Ministria e Punëve të Brendshme, 2013), Neni 32.7.

³⁵ Ministria e Punëve të Brendshme, *Udhëzimet për Asistimin dhe Mbështetjen e Personave të Riatdhesuar për Re-integrim të Qëndrueshëm të Bazuar në Politikën e Re-integrimit* (Prishtinë: Ministria e Punëve të Brendshme, 2014), fq. 14, 20.

³⁶ Qeveria e Republikës së Kosovës, *Strategjia për integrimin e komuniteteve Romë, Ashkali dhe Egjiptianë në Republikën e Kosovës, 2009-2015* (Prishtinë: Qeveria e Republikës së Kosovës, 2008) fq. 23-25.

³⁷ Qeveria e Republikës së Kosovës, *Plani i Veprimit i Republikës së Kosovës për Zbatimin e Strategjisë për integrimin e komuniteteve Romë, Ashkali dhe Egjiptianë në Republikën e Kosovës, 2009-2015* (Prishtinë: Qeveria e Republikës së Kosovës, 2009). Aktiviteti i vetëm në pjesën e Planit të Veprimit për arsimin në të cilin nuk parashikohet veprim pozitiv nga shoqëria civile për arsimin dhe punësimin e romëve, ashkalinjëve dhe egjiptianëve (Aktiviteti 3.5).

³⁸ Zyra për Qeverisje të Mirë, *Strategjia e Qeverisë për Bashkëpunim me Shoqërinë Civile 2013-2017* (Prishtinë: Zyra për Qeverisje të Mirë, 2013).

³⁹ *Po aty.*, fq. 8.

⁴⁰ *Po aty.*, fq. 4.

⁴¹ *Po aty.*, fq. 15.

⁴² Shih Zyrën për Qeverisje të Mirë, Buletini Informativ: *Bashkëpunimi qeveri-shoqëri civile* (Prishtinë/Priština: Zyra për Qeverisje të Mirë, 2014).

⁴³ Shih Ligjin Nr. 04/L-32 mbi Arsimin Parauniversitar në Republikën e Kosovës, *Gazeta Zyrtare e Republikës së Kosovës 17/2011*)

⁴⁴ Merita Shala, *Assessment of "Integration of Repatriated Children in the Public Education System of Republic of Kosovo, by Offering Language Courses and Additional Classes" Project: Report* (doracak, Gusht 2014), fq. 5-6.

⁴⁵ *Po aty.*, fq. 6-8.

Burimet e konsultuara

Balkan Sunflowers Kosova 2012. *School's Out: An Education Survey in Ashkali, Egyptian and Roma Communities in 9 Kosovo Municipalities*. (Prishtinë: Balkan Sunflowers Kosova)

Komiteti i Ministrave 2007. *Recommendation CM/Rec (2007)6 of the Committee of Ministers to Member States on the Public Responsibility for Higher Education and Research*. Strasbourg: Këshilli i Evropës

Qeveria e Republikës së Kosovës 2008. *Strategjia për integrimin e komuniteteve Romë, Ashkali dhe Egjiptianë në Republikën e Kosovës, 2009-2015*. Prishtinë: Qeveria e Republikës së Kosovës

- . 2009. *Plani i Veprimit i Republikës së Kosovës për Zbatimin e Strategjisë për integrimin e komuniteteve Romë, Ashkali dhe Egjiptianë në Republikën e Kosovës, 2009-2015*. Prishtinë: Qeveria e Republikës së Kosovës

Miklavič, Klemen. 2014. *Conference on Education of Returnees and Roma, Ashkali and Egyptian Communities: Challenges and Solutions. General Report*. Prishtinë: Këshilli i Evropës

Ministria për Komunitete dhe Kthim 2012. *Guidelines for the Implementation of Return Support*. Prishtinë: Ministria për Komunitete dhe Kthim

Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë. 2011. *Udhëzimi Administrativ 7/2011: Krijimi dhe Fuqizimi i Ekipeve për Parandalim dhe Reagim ndaj Braktisjes dhe Mosregjistrimit në Arsimin e Obliguar* (Prishtinë: Prishtinë: Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë.

- . 2011. *Plani Strategjik i Arsimit në Republikën e Kosovës 2011-2016*. Prishtinë: Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë.

- . 2012. *Udhëzimi Administrativ 19/2012: Krijimi dhe Fuqizimi i Ekipeve për Parandalim dhe Reagim ndaj Braktisjes dhe Mosregjistrimit në Arsimin e Obliguar* (Prishtinë: Prishtinë: Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë.

- . 2013. *Integrimi i Fëmijëve të Riatdhesuar në Sistemin e Arsimit Publik të Republikës së Kosovës përmes Ofrimit të Kurseve të Gjuhës (Gjuha Shkollore Bazuar në Nevoja) dhe Orët Shtesë për Mësim*. Prishtinë: Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë.

Ministria e Punëve të Brendshme 2013. *Plani i Veprimit për Zbatimin e Strategjisë për Integrimin e Personave të Riatdhesuar*. Prishtinë: Ministria e Punëve të Brendshme

- . 2013. *Udhëzim për Zbatimin e Politikave Kombëtare të Ri-integrimit*. Prishtinë: Ministria e Punëve të Brendshme

- . 2013. *Strategjia Kombëtare për Integrimin e Personave të Riatdhesuar*. Prishtinë: Ministria e Punëve të Brendshme

-
- . 2013. *Rregullorja 20/2013 për Re-integrimin e Personave të Riatdhesuar dhe Menaxhimin e Programit të Riatdhesimit*. Prishtinë: Ministria e Punëve të Brendshme
- . 2014. *Udhëzimet për Asistimin dhe Mbështetjen e Personave të Riatdhesuar për Re-integrim të Qëndrueshëm të Bazuar në Politikat e Re-integrimit*. Prishtinë: Ministria e Punëve të Brendshme
- Zyra për Qeverisje të Mirë. 2013. *Strategjia Qeveritare për Bashkëpunim me Shoqërinë Civile 2013-2017*. Prishtinë: Zyra për Qeverisje të Mirë.
- . 2014. *Buletini informativ: Bashkëpunimi qeveri-shoqëri civile* Prishtinë: Zyra për Qeverisje të Mirë.
- . 2014. *Raporti i Progresit 2012 mbi Zbatimin e Planit të Veprimit dhe Strategjisë së Republikës së Kosovës për Integrimin e Komuniteteve Rom, Ashkali dhe Egjiptian, 2009-2015; Vlerësimi Lokal 2013 dhe Korniza Punuese e Prioriteteve 2014-2015*. Prishtinë: Zyra për Qeverisje të Mirë.
- Gazeta Zyrtare e Qeverisë së Republikës së Kosovës. 2011. Ligji Nr. 04/L-32 mbi Arsimin Parauniversitar në Republikën e Kosovës. *Gazeta Zyrtare e Qeverisë së Republikës së Kosovës*, nr.17.
- Misioni i OSBE-së në Kosovë 2011. *Përcjellja e Braktisjes dhe Mosvijimit të Shkollave në Kosovë*. Prishtinë: Misioni i OSBE-së në Kosovë
- Shala, Merita. 2014. *Assessment of "Integration of Repatriated Children in the Public Education System of Republic of Kosovo, by Offering Language Courses and Additional Classes" Project: Raport*. Doracak.
- Spahiu, Afërdita. 2014. "Të Dhënat e Rastit Studimor për Fëmijët Jashtë Shkolle dhe Braktisjen e Shkollës" Prezantim në PowerPoint. Prishtinë: UNICEF
- Asambleja e Përgjithshme e KB-ra. 1948. *Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut*. Paris:
- Kombet e Bashkuara. Administrata e Përkohshme e Kombeve të Bashkuara në Kosovë, dhe Institucionet e Përkohshme të Vetëqeverisjes. 2006. *Doracaku i rishikuar për Kthim të qëndrueshëm*. Prishtinë: Administrata e Përkohshme e Kombeve të Bashkuara në Kosovë, dhe Institucionet e Përkohshme të Vetëqeverisjes.